

საკავშირებელი სიტყვები და მიმართებითი ნაცვალსახელები

სარფის მეტყველებაში

მეტყველებაში საკავშირებელ საშუალებებად მაქვემდებარებელ კავშირებთან ერთად გამოყენებულია საკავშირებელი სიტყვები ანუ წევრ-კავშირები – მიმართებითი ნაცვალსახელები და მიმართებითი ზმნისართები.

ქართულ „რომელიც“ წევრ-კავშირს სარფის მეტყველება გამოხატავს ნამუთხანი/ნამუ/ნამ/ნადა ფორმებით. საერთო ელემენტია ნამუ. იგი ნ. მარის მიხედვით, შედგება III პირის მ- (nesp. მუ) ნაცვალსახელისა და ნა-საგან („რომელი“, „როგორი“), რომელიც ჭანურში შენახულია -ნა „რომ“, „რომელი“, „რანაირი“, „როგორ“ მნიშვნელობით (მარი, 1910:28).

წევრ-კავშირი „ნამუთხანი“ ასე დაიშლება: რომელშიც ნამუ „რომელი“ ცალკე გამოიყოფა, -თ ცა ნაწილაკია, ხოლო -ხა -და ნაწილაკის ფონეტიკურად სახეცვლილი ელემენტია. ე.ი. ნამუს... დაერთვის ჯერ -თ-ნაწილაკი, შემდეგ კი -ხა. იგივე ქართული - და ნაწილაკი, რომლის თანხმოვანი თი ელემენტი დაყრუებულია თ-ხ-ს მეზობლად (მარტიროსოვი, 1964:244).

არნ. ჩიქობავას აზრით „ჭანურს მხოლოდ -ცა ნაწილაკი გააჩნია: -თ(ი): ჯუმა-თი (ძმაც), ოხორი-თი (სახლიც), ფუჯი თი (ძროხაც)... მეგრულშიც მხოლოდ ეს -თ(ი) ნაწილაკი გვაქვს -თ(ი) და ც (ა) ერთმანეთთან ისეთს მიმართებაში უნდა იყვნენ, როგორც ქართ. თიკანი და ციკანი, ქართ. ზარმაცი და მეგრ. ზარმათი (ჩიქობავა, 1936:67).

ნამუთხანი ქართულის დასავლურ დიალექტებში ვინცადა, რაცადა ნაცვალსახელებს შეეფარდება. „ნამუთხანის -ნი კი წარმოშობით იგივე -ნი უნდა იყოს, რომელსაც მეგრული იყენებს „რომ“, „რომელი-ს“... მნიშვნელობით და ჭანურში დღეს უფუნქციოა (ახალაია, 2004:42).

ნამუთხანი „რომელიც, რომ“ განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებაში იხმარება. სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნავენ, რომ „წევრ-კავშირი, უპირველეს ყოვლისა, წინადადების წევრია და, თუ მან შეითავსა კავშირის გაგებაც, იმიტომ რომ განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება უკავშირო წინადადებისაგან

მომდინარეობს. ამიტომ გაჩნდა საჭიროება წევრ-კავშირს მაქვემდებარებელი კავშირი დართოდა. ასეთებია: რომელიც რომ, სადაც რომ, რაც რომ... იგი მეორეული მოვლენაა, რომელშიც ასახულია განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების წარმომავლობის ერთ-ერთი ადრინდელი საფეხური“ (კიზირია, 1969:84).

ნამ/ნამუ ნააა „რომელი“ მიმართებითი ნაცვალსახელი სარფულში წევრ-კავშირის ფუნქციითაა. ნამუ გვხვდება სხვადასხვა ბრუნვაში.

სახ. ნამუ რენ სქანი ოხორი (სარფ.) რომელია შენი სახლი.

მოთხრ. ნამუქ გულუ ჩქიმი ქეთაბი (სარფ.) რომელმა მოიტანა ჩემი წიგნი.

მიც.: სიFთე ამ ძერის რტერენ კაი მოდიდი ქიჲოი ნამუსნა ჯოხონტუ ვაშლოვანი (ჩიქობავა, 1929:29) ადრე ამ ადგილას კარგად მოზრდილი სოფელი, რომელსაც ერქვა ვაშლოვანი.

ნათ.: ე კოჩი ნამუში კოჩი ტუ მითის ვარ უჩქიტუ (სარფ.) ის კაცი რომლის კაცი იყო არავინ იცოდა.

მიმართ.: ბიჭის ვარ უჩქიტუ ნამუშა მეხთატუ (სარფ.) ბიჭმა არ იცოდა რომელთან მისულიყო.

მოქმედ.: სინ წკარი ნამუთენ მული (სარფ.) შენ წყალი რომლით მოიტანე.

დამორ.: ნამუშენ ძეჰოფი ააა არგუნი (სარფ.) რომლისგან იყიდე ეს ნაჯახი.

ნამ და ნააა „რომელი“ უბრუნვებელი მიმართებითი ნაცვალსახელებია; მათ ბრუნვათა ფუნქციას განსაზღვრავს მომდევნო საზღვრული წევრი.

„რომელ“ წევრ-კავშირიანი დამოკიდებული წინადადებები შეიძლება იყოს ქვემდებარული, პირდაპირ და ირიბ დამატებითი და განსაკუთრებით მრავალია განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

ქართულ „ვინც“ წევრ-კავშირს სარფულში შეესატყვისება მითხანი (ვინ-ცა-და), მითი (ვინ-ც, ვინ-მე). ბოლოკიდური -ნი მიჩნეულია მეგრულში „რომ“, „როცა“... კავშირთა მნიშვნელობით, ჭანურში კი იგი დღეს უფუნქციო ჩანს (ახალაია, 2004:51).

ალადგენენ უფრო ადრეულ ფორმას „მი-თ-ხა-რე-ნი „ვიღაც რომ არის“ და, ამდენად, „განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები წარმოშობით -ნი კავშირ-ნაწილაკიანი წინადადებაა“ (როგავა, 1987:46).

კავშირ-ნაწილაკები ბრუნვათა მიხედვით: სახ.: მითხანი ირჯგინას -ა, ქალამანი-ა თერცინე მუიდვასინონა (ჩიქოზავა, 1929:25). ვინც დამარცხდესო, გადაბრუნებული ქალამანი ჩაიცვასო; მოთხ.: მან ამკათა ქიმოლიკალა ვარ ფსქილურა, ნამითხანიქნა ჯუმა მუში ნოჭკირუ (კაკაბაძე, 2018:31). მე ასეთ ქმართან არ ვიცხოვრებო, რომელმაც ძმა მოკლა; მიც.: ნამითხანისნა კაი ოსთერუ უჩქინ, ენთეფე ქოდოდგითუნან (კაკაბაძე, 2018:227). ვინც რომ კარგი თამაში იცის, ისინი დადგებიან; ნათ.: მითხანიში არაბას გეხე, ემუში ობირუ იბირაგინონ (ხალხ. სიბრძნ., 2004:235) ვის ურემზე ზიხარ, იმისი სიმღერა უნდა იმღერო; მოქმედ.: ჩობანიში ბერე მითხანითენ ოშქურინაფტუ (სარფ.) მწყემსის შვილს ვილაცით აშინებდა; მიმართ.: მითხანიშა ბორჯი ულუტუ, მთელო ქომეჩუ (სარფ.) ვილაცისთვის ვალი ჰქონდა, ყველა მისცა; დაშორ.: მითხანიშენ ამბაი ჩუმეტუ, ემუქ ამბაი ვარ მულუ (სარფ.) ვისგანაც ამბავს ელოდა, იმან ამბავი არ მოიტანა.

„რაც“, „რაცხა“, „რაცაღა“, „რაიმე“ მნიშვნელობით ლაზურში სხვადასხვა ვარიანტის ფუძეებია წარმოდგენილი. მარი ლაზურში მიუთითებს შემდეგ ფუძეებზე: მუ/მუთი/მუთუ /მუთხუ /მუთხანი/მუნთა/მუნთხა (მარი, 1910:170). სარფის მეტყველებაში რეალიზებულია მუ/მუთუ/ მუთხანი. აღნიშნული წევრ-კავშირები სხვადასხვა ბრუნვის ფორმებითაა წარმოდგენილი.

სახ.: მუ იყვარსინონ, თრანგის უჩქინ, კოჩის ვარ აჩქინენ (სარფ.). რა მოხდება, ღმერთმა იცის, ადამიანს არ ეცოდინება.

მუთუ ქომული, ოხორის მუთუ ვა რენ (სარფ.). რაიმე მოიტანე, სახლში არაფერი არ არის.

მუთხანი-ნა ორგა, ია ფულუნ (ხალხ. სიბრძნ., 1994:236). რასაც რომ დათეს, ის ამოვა.

წარმოდგენილ წევრ-კავშირებს ხშირად ნა „რომ“ კავშირთან ერთად ვხვდებით.

თის მუ ნა მუხთეეტუ, დუწუ დო ოხოიშა ქომოხთუ (სარფ.). თავს რაც რომ გადახდომოდა, უთხრა და სახლში მოვიდა.

ბერემა მუთუ-ნა ვარ ახვენეს, ბაშქა დოხთორიშა მინდიყონეს (სარფ.) ბავშვს რომ ვერ უშველეს სხვა ექიმთან წაიყვანეს.

ართელი ბიგა მციქა მჩხუ რენ, ნამუთხანი-ნა ლეტას დოციგაფან (კაკაბაძე, 2018:217). ერთი ჯოხი ცოტა მსხვილია, რომელსაც მიწაში არჭობენ.

ანალოგიური ვითარებაა სხვა კავშირ-ნაწილაკებთანაც.

მუ უღუნ-ქი, გუნდუნას (ხალხ. სიბრძ., 1994:237). რა აქვს რომ დაკარგოს.

მოთხრ.: მუქ-ნა მულუ გარი, ხოლო მუქ ქოჭკომუ (სარფ.) მან რომ მოიტანა საჭმელი მანვე შეჭამა.

მიც.: ბადიქ, მუს-ნა ნუხთუ ამბაეფე, მოთას დუწუ (სარფ.) მოხუცმა, მას რომ გადახდა ამბები შვილიშვილს უამბო.

ნათეს.: მუმი-ნა ტუ მთელის ქუჩქიტუ (სარფ.) მისი რომ იყო ყველამ იცოდა.

მიმართ.: დულა მუშა-ნა ვარ მეხთუ, ბადიქ დიდო იდუშუნუ (სარფ.) საქმე მასთან რომ არ მივიდა, მოხუცმა ბევრი იფიქრა.

მოქმედ.: დიშქა მუთენ-ნა გინონ, ემუთუნ მული (სარფ.) შეშა რითაც რომ გინდა, იმით მოიტანე.

უწყებული დამოკიდებული წინადადებები ყველა პოზიციაში დასტურდება – მთავრის წინ, ამ მთავრის მომდევნოდ.

ქართული „რამდენი“ წევრ-კავშირის შესაბამისი სარფულში სხვადასხვა ნაცვალ-სახელია: მუკო/მუკონაი; ნაკო/ნაკონაი. თითოეულ მათგანს მთავარ წინადადებაში თავისივე კორელატი აქვს. ამ ტიპის წევრ-კავშირებს მუ „რა“ უძღვის, ხოლო ნაი/ო ქართულის ნაირისაგან მომდინარედ მიაჩნიათ. ფუძეებში კო<აკა (მარტიროსოვი, 1964:193) აკავშირებენ აფხაზურის „ერთის“ აღმნიშვნელ აკჰ//<აკასთან (ჩიქობავა, 1939:611, ლომთათიძე 1962:69).

მაგალითები: მუკო ჟინ რენ, ეკოჩქვა თუდე რენ (ხალხ. სიბრ., 1994:237) რამდენიც ზევითაა, იმდენი ქვევითაა.

მუკონაი იჩალიშა, ეკონაი გაყვენ (სართ.) რამდენსაც იმუშავენ, იმდენი გექნება.

ნაკო ნენა გიჩქინ, ეკო კოჩი რე (ხალხ. სიბრ., 1994:240) რამდენი ენა იცი, იმდენი კაცი ხარ.

ნაკონაი გინონ დოლობლი (ასათ., 1974:160) რამდენიც გინდა ჩაყარე.

წარმოდგენილი წევრ-კავშირები მეტყველებაში სხვადასხვა ბრუნვის ფორმით რეალიზდება.

სახ. მუკო, ნაკო, მუკონაი, ნაკონაი „რამდენი“.

მოთხრ. მუკოქ, ნაკოქ, მუკონაიქ, ნაკონაიქ „რამდენმა“.

მიც. მუკოს, ნაკოს, მუკონაისმ, ნაკონაის „რამდენს“.

ნათ. მუკოში, ნაკოში, მუკონაიში, ნაკონაიში „რამდენის“.

მიმართ. მეკოშა, ნაკოშა, მუკონაიშა, ნაკონაიშა „რამდენამდე“.

მოქმ. მუკოთენ, ნაკოთენ, მუკონაითენ, ნაკონაითენ „რამდენით“.

დაშორ. მუკოშენ, ნაკოშენ, მუკონაიშენ, ნაკონაიშენ „რამდენიდან“.

სარფულისათვის დამახასიათებელია კითხვითი ნაცვალსახელები მუჭო „როგორ“ და მუფერი//მუფეი „რაფერი“.

მუჭო ჩქიმი ამბაი სი ვარ გიჩქიტუ, მანთი სქანიშენი მუთუ ვარ მიჩქიტუ (სარფ.). როგორც ჩემი ამბავი არ იცოდი, მეც შენზე არაფერი ვიცოდი.

ააა მუფეი ფერიშა მომოჩქვი (სარფ.). ეს როგორ, რაფერ ადგილზე მომიყვანე; სი მუფერი კოჩი რე (სარფ.) შენ რაფერი კაცი ხარ.

მიმართებითი ზმნიზედები. მიმართებით ზმნიზედიანი წინადადებები მეტყველებაში შეიძლება იყოს ადგილის, დროის, ვითარების დამოკიდებული წინადადებების სახით და ისინი შეიძლება შეგხდეს მთავრის წინ, მთავრის შემდეგ ან შუაში.

ნ. მარი „როგორც“ ზმნიზედის აღმნიშვნელ ორ ვარიანტზე მიუთითებდა ლაზურში – მუჭო, მუჭუ (ათინ) და იმასაც მიანიშნებდა, რომ ამ ზმნიზედაში შედის მუ „რა“ (მარი, 1910:170-171). სარფულში მუჭო „როგორ“ და მუჭოთი „როგორც“ დასტურდება.

მაგ.: ბერე ორდაგინონ **მუჭო** დუშმანი დო ნა ირდას, სქანიშენი არგურონი იყვენ (ხალხ. სიბრ., 1994:209). ბავშვი უნდა გაზარდო, როგორც მტერი და როცა (რომ) გაიზრდება, შენი ერთგული იქნება; **მუჭოთი** გიჩქინ, ეშოთი დაღალაფ (სარფ.). როგორც იცი, ისეც ლაპარაკობ.

ქართულ სადაც' წევრ-კავშირს მეტყველებაში შეესაბამება **სოთი, სოთხანი, სოთხანითი**, რომლებიც ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების აგების საშუალებაა. ამ წევრ-კავშირთა ძირეული ელემენტია სო „სად“.

მაგ.: **სოთი** ტიბა გოლინა ბძირათ, ვოსქირინავთ (ჩიქ., 1929:112) სადაც (რომ) ღრმა გუბეს ვნახავთ, ამოვაშრობთ.

სოთხანი ნა იდა, ექონი ქუდი გითვი (ხალხ. სიბრ. 1994:250). სადაც წახვალ იქაური ქუდი დაიხურე.

მეჭკოდუნ, სოთხანითი მჭიფე რენ (ხალხ. სიბრ., 1994:231). გაწყდება სადაც წვრილია.

საითკენაც, საითაც წევრ-კავშირის ფუნქციით სარფის მეტყველებაში რეალიზებულია სოლე(ნ) სოლენდო. სოლენდოთი, სოლეკელე ვარიანტები. ამათვის ამოსავალია სოლე, რომელიც სო „სად“ და –ლე ელემენტისაგან შედგება. –ლე ელემენტი დასტურდება სხვა ზმნიზედებშიც გალე „გარეთ“ მელე „გაღმა“, ჟილე „ზევით“, წადე „ქვევით“ და მისთ.

მაგ.: სოლე(ნ) მოხთი მა-ნა ვარ მიჩქინ (სარფ.). საიდან მოხვედი მე რომ არ ვიცი.

სოლენდოთი მუიტეს ია კოჩეფე, მითის ვარ უჩქიტუ (სარფ.) საიდანაც მოდიოდნენ ის ადამიანები, არავინ იცოდა.

იგბალიქ სოლეკელე გოჩქუმეს, მითის არუჩქინ (სარფ.) ბედი საითკენ გაგზავნის, არავინ იცის.

სოლეშენ/სოლენ „საიდანაც“ წევრ-კავშირის გამოყენების არეალი მეტყველებაში შეზღუდულია. ბოლოკიდური –შე(ნ) დაშორებითი ბრუნვის ნიშანი ჩანს.

მაგ.: სოლეშენ სოშა (სარფ.). საიდან სადაო.

სოლეშენ ფეჩქინდი ჩქინი ოფუტეს (სარფ.). საიდან გაჩნდი ჩვენს უბანში.

მიმართულებითი ბრუნვის ნიშანი –შა დაერთვის ზმნა შემასმენელს და სანამ კავშირის ფუნქციას ასრულებს (მემიშიში, 2017:126). მთხაქ მოთა დოხუნაფტაშა, თიკანი რენ (ჩიქობავა, 1919:153). სანამ თხა მოიგებდეს, ის თიკანია.

–შენი თანდებული რადგან, რადგანაც კავშირის მაგივრობას ეწევა, როცა ის დაერთვის ზმნის პირიელ ფორმას: ბერე კითხერი –ნა ტუ-შენი, ჟურუნჯის ვარ მალერდინუ (ჩიქობავა, 1929:19) რადგან ბავშვი ნასწავლი იყო, მეფურნემ ვერ მოატყუა.

–ში ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანიცაა სახელებთან და ზმნა-შემასმენელის პირიან ფორმებსაც დაერთვის, იგი „რომ“, „როცა“, „თუ“ ... კავშირის ფუნქციას ასრულებს ხოფურსა და სარფის მეტყველებაში.

ნიმუში: ოხოიშა მეხთუ-ში ოტკაპუ ქაგუიწკუ (ასათიანი, 1979:49). სახლში რომ მივიდა, სარტყელი შეიხსნა.

ქოშინახი, გინტა-ში. იხმარი (ჩიქობავა, 1929:52). შეინახე, როცა მოგინდეს, იხმარე.

ნა/ე-ნა ფართოდ გავრცელებული კავშირია ლაზურში და გამოყენებულია ყველა სახის დამოკიდებულ წინადადებაში. მას ქართულში ძირითადად შეესაბამება რომ და თუ კავშირები, აგრეთვე ნა კავშირს შეუძლია გამოხატოს როცა, როდესაც, რადგანაც კავშირების ფუნქცია. მეგრულში მისი ბადალია ნი-/ნ, და. სამეცნიერო ლიტერატურაში ნა' მიჩნეულია კავშირად, ნაცვალსახელად, ნაწილაკად და' სიტყვაწარმოების ელემენტად. ნა' კავშირის სინტაქსური ფუნქციები, ფონეტიკური იდენტობა მონათესავე ენებთან ცხადყოფს, რომ იგი ლაზურის კუთვნილებას წარმოადგენს და მისი ძირითადი ფუნქცია კავშირის ფუნქციაა (მემიშიში, 2005:140).

მაგ.: მაჟუანი ნდღას ნა თანუ, ქისელუ ოხორჯა (ჩიქობავა, 1929:39). მეორე დღე რომ გათენდა, ადგა ქალი.

ე-ნა ხაჩქან ყონა, ბუცხითე დობუცხუფან (ჩიქობავა, 1929:137). ყანას როცა მოხნავენ, ფოცხით მოფოცხავენ.

სი გური მოგიხათუ-ნა, სი მპილია (ასათიანი, 1974:97). შენ თუ გული მოგივიდა, შენ მომკალიო.

ნა' კავშირიანი დამოკიდებული წინადადება ჩართულია მთავარში, მოსდევს მთავარს ანუ უსწრებს მთავარს.

არნ. ჩიქობავა –ოტი, –ქი//>ჩი აფიქსების ერთ-ერთ ფუნქციაზე, გამოხატოს განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება, საგანგებოდ მიუთითებდა, რომ „ჭანურისათვის უჩვეულოა განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება; ეს სავსებით გასაგებია „რომელიც“ სიტყვით დაკავშირებული დამოკიდებული წინადადება ქართულშიც წიგნური წარმოშობისაა და ხალხურ მეტყველებას არ ახასიათებს“ (ჩიქობავა, 1936:184). ამ მნიშვნელობით გამოყენებულია –ოტი და ქი. ხოფურისათვის დამახასიათებელია თურქულიდან ნასესხები –ქი „რომ“ და „თუ“-ს შესაბამისი თურქულ-სპარსულიდან ნასესხები ეგერ. ეგვე კავშირები მეტ-ნაკლებად გამოიყენება სარფულშიც.

ნიმუშები: ოკულე უწუ-ქი „ლაზეფეკალა გოხთა-ნა-და, სინ-თი ქონაგნეფ-და (ჩიქობავა, 1929: 25). მერე უთხრა, რომ ლაზებთან თუ ივლით, შენ მიხვდებიო.

ეგერ დულადა ვარ გილუნ-ნა, ჩქიმედა მოხთი (სარფ.). თუ საქმე არა გაქვს ჩემთან მოდი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ „უძველეს საფეხურზე რთული წინადადება იყო უკავშირო, ასიდენტური ურთიერთობა გამოიხატებოდა მხოლოდ ინტონაციით. თანწყობილი თუ ქვეწყობილი წინადადების სახეები უნდა გამორკვეული მხოლოდ ინტონაციის საშუალებით“ (თოფურია, 1960:7). მომდევნო საფეხურზე ინტონაცია მარკირებული გახდა. მაგ.: ქართულში კითხვითი ნაწილაკი ა, მეგრულში ო და ლაზურში ი. აღნიშნული ნაწილაკები ზოგჯერ მაქვემდებარებელი სუფიქსის მაგივრობასაც ასრულებენ. ლაზურში ანალოგიურად სარფულშიც ი ნაწილაკი „თუ“, „რომ“ კავშირის ფუნქციასაც ასრულებს.

მაგ.: მა ყალი მემიჰკირაგინტუ – ია (ჩიქობავა, 1929:15) ჩემთვის ყელი გამოგეჰრა, გინდოდაო. ან კიდევ: ოთხო-ი ხუთ „ოთხი თუ ხუთი“. დიდი – იჰიტა ი დიდი თუ პატარა“. ანდლა – ი ჭუმენ „დღეს თუ ხვალ“. სანი-მან „მე თუ შენ“. მულუ-ი ულუ „მოდინარ თუ მიდინარ“.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნავენ, რომ „ჭანურის -ი კითხვითობის მორფემის ფუნქციით მეორადი ჩანს. თავდაპირველად მისი დანიშნულება, შესაძლოა, დამოკიდებული წინადადების შესაბამისი კონსტრუქციის გამოხატვა იყო (ახალაია, 2004:154).

გამოყენებული ლიტერატურა

ახალაია ვიანორ, „ზანური ჰიპოტაქსის ძირითადი საკითხები“, 2009;

თოფურია ვარლამ, „რთული ქვეწყობილი წინადადების მარტივით შენაცვლებისათვის ქართულში“, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში, კრ. X-XI. 1960;

კიზირია ანტონ, „რთული წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში“, 1969;

ლომთათიძე ქეთევან, „დამოკიდებული წინადადების ერთი თავისებურება ზოგ ქართულ დიალექტში“, იკე, I. 1962;

მარტიროსოვი არამ, „ნაცვალსახელი ქართველურ ენებში“, 1964;

მემიშიში ომარ, „ნა კავშირიანი დამოკიდებული წინადადება ლაზურში“, ბათუმის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, შრომები, IV, 2005;

როგავა გიორგი, „არქაული ტიპის ჰიპოტაქსის გადმონაშთები ქართველურ ენებში“, 1987;

ჩიქობავა არნოლდ, „ჭანურის გრამატიკული ანალიზი“, 1936;

არნ. ჩიქობავა არნოლდ, წინასიტყვაობა წიგნში: იოსებ ყიფშიძე, 1939;

Март Н.Я., Грамматика чанского (лазского) языка, 1910.

წყაროები

ასათ. 1974 – ირ. ასათიანი, ჭანური ტექსტები.

კაკაბაძე, 2018 – ლაზური ტექსტები.

სარფ., – სარფის მეტყველება.

ჩიქობავა, 1929 – არნ. ჩიქობავა, ჭანური ტექსტები, ნაკ. I.

ხალხ. სიბრძ., 1994 – რ. შეროზია, ო. მემიშიში, ხალხური სიბრძნე, მეგრული და ლაზური ანდაზები.

O. Memishishi

Conjunctive words and relative pronouns in the speech of Sarpi

In verbal communication, the conjunctive words or member-conjunctions – relative pronouns and relative adverbs together with subordinate conjunctions are used as conjunctive means of speech. The complex syntactical construction (hypotaxis) is built from the conjunctive means of the real speech and participates in all types of subordinate clauses. The position of a subordinate clause is not steady.

